

Право власності та рівень розвитку суспільства як фактори впливу на функціонування державного фінансового контролю

Property rights and the level of society development as factors influencing the functioning of state financial control

Анатолій Лойшин^A

Corresponding author: доктор філософії, e-mail: aloishyn@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-2769-9336

Владислав Карелін^A

доктор юридичних наук, доцент, e-mail: vlad.karelin1989@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-6271-2447

Anatolii Loishyn^A

Corresponding author: PhD, e-mail: aloishyn@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2769-9336

Vladyslav Karelin^A

Dr of Science in Law, Docent, e-mail: vlad.karelin1989@ukr.net, ORCID: 0000-0002-6271-2447

^A Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

^A Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Received: February 5, 2024 | Revised: February 23, 2024 | Accepted: February 29, 2024

DOI: 10.33445/sds.2024.14.1.15

Мета роботи: метою дослідження є історико-правовий аналіз проблеми функціонування фінансового контролю, виявлення суперечностей і недосконалостей у предметній сфері та обґрунтування основних аспектів права власності і рівня розвитку суспільства як факторів впливу на функціонування державного фінансового контролю.

Метод дослідження: проведено її декомпозицію та проаналізовано зміст наявних у відкритому доступі дисертацій та публікацій; ідентифіковано суперечності у теорії; встановлено окремі недосконалості у практиці.

Результати дослідження: дослідження будуть використані під час розроблення актуальної концепції контролю за використанням (освоєнням) ресурсів у Силах оборони України протягом дії правового режиму воєнного стану.

Теоретична цінність дослідження: полягає у встановленні методичних та методологічних суперечностей та недосконалостей у предметній сфері.

Тип статті: теоретична.

Ключові слова: власність, фактори, фінансовий контроль.

Purpose: the purpose of the article is the historical and legal analysis of the problem of the functioning of financial control, the identification of contradictions and imperfections in the subject area.

Method: in order to realize the purpose of the research, its decomposition was carried out and the content of publicly available dissertations and publications was analyzed; contradictions in the theory are identified; certain imperfections in practice have been established.

Findings: will be used during the development of the current concept of control over the use (development) of resources in the Defense Forces of Ukraine during the legal regime of martial law.

The theoretical value of the research lies in the establishment of methodical and methodological contradictions and imperfections in the subject area.

Papertype: theoretical.

Key words: ownership, factors, financial control.

Вступ

У сучасному світі державний контроль відіграє важливу роль як у забезпеченні законності, так і ефективності управління та боротьбі з корупцією і зловживаннями. Особлива увага в останні роки приділяється створенню ефективних механізмів контролю, які б забезпечували відкритість, прозорість та відповідність європейським стандартам та найкращим світовим практикам. Необхідність підвищення ефективності державного контролю є однією з ключових вимог сучасного суспільства України на шляху до сталого розвитку, забезпечення прав та інтересів громадян, а також зміцнення довіри до державних інституцій.

Одним з видів державного контролю є фінансовий контроль, який у період євроатлантичних трансформаційних процесів в Україні має пройти етап оновлення, оптимізації, у тому числі підвищення ефективності системи державного фінансового контролю. Перш за все, це узгоджено нормативно-правовою базою, яка регулює поняття

“державного фінансового контролю”, його види, форми, методи, механізми застосування, а також правовий статус органів державного фінансового контролю з метою недопущення порушень фінансового законодавства як з боку суб’єктів господарювання, так і вищезазначених органів.

Фінансовий контроль відіграє важливу роль у запобіганні корупції, забезпеченні виконання бюджетних програм та забезпеченні ефективного використання фінансових ресурсів. Він сприяє підвищенню довіри громадян до державних інституцій та зміцненню демократичних цінностей в суспільстві.

Так, вимога прозорого фінансового контролю відповідає основним принципам демократичного суспільства. Прозорість у фінансових питаннях є важливою для забезпечення довіри суспільства до органів державної влади. Суспільство маючи доступ до інформації про витрати коштів держави або інших організацій, вони можуть більш ефективно контролює органи державної влади, та впливає на прийняття рішень. Такий прозорий фінансовий контроль сприяє боротьбі з корупцією та підвищенню рівня довіри громадян до державних інституцій.

Теоретичні основи дослідження

Теоретичними основами дослідження стали наукові праці [1-4,6-8,10-27], інші джерела та публікації, які використані у цьому дослідженні, а також положення теорії державного управління, юриспруденції, менеджменту, фінансів, засади здійснення державного фінансового контролю в Україні, положення Лімської декларації керівних принципів контролю та ін.

Постановка проблеми

Розвиток державного фінансового контролю – це історичний процес, який відображає еволюцію способів та засобів, якими держави контролювали свої фінанси від стародавніх часів до сучасності. Такий контроль завжди був важливим елементом державного управління, оскільки він забезпечує ефективне використання фінансових ресурсів, запобігає корупції та зловживанням. Державний фінансовий контроль еволюціонував від простих методів моніторингу витрат у стародавні часи до складних систем контролю та регулювання в сучасному світі, відображаючи загальний процес удосконалення державного управління та забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів.

Необхідність розроблення проблеми функціонування фінансового внутрішнього контролю зумовлена рядом факторів, серед яких: збільшення передумов фінансових ризиків зумовлених, у першу чергу, відсічю збройної агресії російської федерації, необхідністю забезпечення дотримання стандартів та законодавства, збільшення довіри до державних інституцій зі сторони усіх учасників предметного процесу.

З огляду на викладене, фінансовий контроль набуває пріоритетного значення, сприяючи не лише підвищенню рівня цільового й ефективного використання державних ресурсів, а й гарантуючи міжнародним партнерам прозоре та цільове використання переданої допомоги.

Методологія

Дослідження у предметній сфері проведено у такому порядку:

- 1) проаналізовано положення теорії державного і фінансового контролю;
- 2) порівняно підходи до визначення контролю як економічної категорії та теоретичні положення права власності у англо-саксонському та радянському розуміннях;
- 3) проаналізовано положення конституцій окремих країн;

4) сформульовані висновки.

Метою дослідження є історико-правовий аналіз проблеми функціонування фінансового контролю, виявлення суперечностей і недосконалостей у предметній сфері та обґрунтування основних аспектів права власності і рівня розвитку суспільства як факторів впливу на функціонування державного фінансового контролю.

Результати

1. Досліджуючи поняття та сутність державного фінансового контролю, варто, насамперед, зазначити, що ж саме є державним контролем.

Державний контроль – це форма здійснення державної влади, що забезпечує дотримання законів і інших нормативних актів, видаваних органами держави. Здійснення державного контролю – одна з важливих функцій державного управління. Його призначення полягає у сприянні реалізації фінансової політики держави, забезпеченні процесу формування і ефективного використання фінансових ресурсів у всіх ланках фінансової системи [1].

Розкриваючи вищезазначену проблематику слід зазначити, що теорія державного контролю вивчає методи та механізми, які держави використовують для контролю за різними аспектами життя суспільства. Ця теорія включає в себе розгляд таких питань, як роль держави в економіці, політиці, соціальному секторі та інших сферах.

Розвиток державного контролю можна сприймати через призму різних концепцій, які орієнтовані на покращення ефективності, прозорості та економічної стійкості управління суспільними ресурсами. Починаючи з епохи середньовіччя філософи та мислителі розвивали проблематику концепцій державного контролю. Деякі з них підтримували ідею монархії і сильної централізованої влади, вважаючи, що монарх має бути наділений абсолютною владою, щоб забезпечити стабільність і порядок у суспільстві. Інші ж вважали, що влада має бути обмежена та розподілена між різними установами, щоб уникнути зловживань нею.

Абсолютизм. Бароко і ранній класицизм сприяли появі абсолютистських ідей, які підтримували сильну централізовану монархію. Томас Гоббс (1588–1679) у своїй праці “Левіафан” розмірковував, що люди мають укласти соціальний контракт з монархом, передаючи йому абсолютну владу в обмін на захист від хаосу і анархії. Це означало обмеження прав і свобод громадян на користь стабільності та порядку. [2, с.150].

Лібералізм. У той же час, існували ідеї, які підтримували обмеження влади та захист прав і свобод індивідів. Джон Локк вважав, що уряд має бути обмеженим і контрольованим народом через конституційні обмеження та поділ влади. Він підкреслював принципи права на власність, свободи і обміну, які мали б бути захищені державою. [3, с.225].

Контрактна теорія. Жан-Жак Руссо (1712–1778) розвивав ідею контрактної теорії уряду. Згідно цієї теорії вважається, що легітимна влада має ґрунтуватися на добровільному угоді між урядом і народом. Це відображає більш демократичні погляди на владу та державний контроль. У своїй праці “Про суспільну угоду” він зазначає, що “кожен з нас перетворює свою особу і всю свою силу на спільне надбання, яке перебуває під верховним керівництвом загальної волі, а кожного з членів суспільства ми визначаємо невід’ємною частинкою цілого” [4, с.141].

Отже, у протязі 17-18 століття спостерігалася розмаїття ідей щодо змісту державного контролю, від абсолютизму до лібералізму та контрактної теорії.

Сучасні теорії державного контролю охоплюють широкий спектр підходів до регулювання та нагляду за діяльністю уряду та державних інституцій. Деякі з них включають такі форми контролю як: демократичний, конституційний, адміністративний, економічний, технологічний тощо.

Положення згаданих теорій можуть взаємодіяти та комбінуватися в залежності від конкретних політичних, економічних та соціальних умов кожної держави.

Також слід додати, що державний контроль базується на таких принципах як:

універсальність – контроль має охоплювати всі ділянки державного, господарського та соціально-культурного будівництва;

систематичність – проводиться на постійній основі;

незалежність – досягається шляхом покладення завдань контролю на осіб, які не зацікавлені в його результатах;

реальність – забезпечується наявністю необхідних кваліфікованих кадрів – контролерів;

дієвість, оперативність, результативність – швидке і ефективне проведення контрольних дій контролюючими органами у разі одержання повідомлень про порушення, запобігання правопорушенням і причинам, що їм сприяли, своєчасне вжиття заходів щодо їхнього усунення, притягнення у відповідних випадках винних до відповідальності;

гласність – дає змогу, а у деяких випадках і стає обов'язком доведення результатів контролю до відома громадськості або правоохоронних органів, інших осіб, зацікавлених у результатах контролю.

Державний контроль у свою чергу поділяється на державний фінансовий контроль, митний контроль, валютний контроль, міграційний контроль.

Державний фінансовий контроль — комплекс цілеспрямованих заходів органів, їх підрозділів чи службових осіб, які здійснюють державний фінансовий контроль у межах повноважень, встановлених законодавством України, з метою упередження, виявлення та припинення фінансових правопорушень на підконтрольному об'єкті щодо його фінансово-господарської діяльності, а також забезпечення законності, фінансової дисципліни та ефективності формування і витрачання коштів, у тому числі бюджетних, та інших активів у процесі володіння, розпорядження, використання і відчуження державного майна, відшкодування збитків та встановлення міри відповідальності у разі порушення фінансового, у тому числі бюджетного, законодавства [5].

Метою державного фінансового контролю є виявлення відхилень від прийнятих норм та стандартів, порушень принципів законності, ефективності і економії витрачання матеріальних ресурсів на найбільш ранній стадії для того, щоб мати можливість вжити коригувальних заходів, а в окремих випадках — притягти винних до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяну шкоду або здійснити заходи щодо запобігання або скорочення подібних порушень у майбутньому [5].

Державний фінансовий контроль є невід'ємною складовою будь-якої держави, незалежно від її форми правління чи політичного режиму. Контроль за витратами, управлінням фінансами та забезпеченням фінансової стійкості є ключовими аспектами державного управління.

Ефективний державний фінансовий контроль допомагає забезпечити прозорість, відповідальність та ефективне використання публічних коштів. Він також важливий для попередження корупції та недобросовісного використання ресурсів.

Механізми фінансового контролю можуть відрізнятися в залежності від конкретної форми правління, але вони завжди мають за мету забезпечення фінансової дисципліни та здійснення нагляду за використанням публічних коштів.

Управління державним бюджетом, який по суті є соціальним фінансовим ресурсом, ґрунтується на відповідальності держави перед відповідним суспільством через, що виникає нагальна потреба контролю за фінансово-господарською діяльністю як елементу управління на всіх рівнях державного управління [6, с. 56]

У західному розумінні фінансовий контроль – це процедури, політика та засоби, за допомогою яких організація здійснює моніторинг і контроль за напрямком, розподілом і

використанням своїх фінансових ресурсів. Фінансовий контроль є основою управління ресурсами та операційної ефективності будь-якої організації [7].

Більш прозоре управління державними коштами в демократичних суспільствах обумовлено, у тому числі тим, що дієвий державний фінансовий контроль дозволяє державі досягти встановлених зобов'язань на надання послуг та виконання робіт перед суспільством шляхом контролю за цільовим та ефективним їх освоєнням.

Держава намагається максимально ефективно використати надані громадянами фінансові ресурси для забезпечення умов суспільного договору для чого посилюється контроль за їх цільовим використанням.

Водночас при тоталітарному державному устрої, де влада сильно централізована і часто відокремлена від громадян, державний фінансовий контроль часто функціонує в інших умовах порівняно з демократичним державним устроєм.

Ось деякі особливості фінансового контролю при тоталітарному режимі:

централізований контроль – при тоталітарному режимі великий обсяг влади та рішень зосереджений в руках обмеженого кола людей, зазвичай у лідера чи партії. Це може призводити до централізованого контролю над фінансами;

відсутність прозорості – при тоталітарному режимі часто відсутня або мінімально наявна прозорість щодо проведених фінансових операціях та прийнятих рішеннях. Уряд може обмежувати доступ до інформації та маніпулювати даними про фінанси.

При тоталітарному режимі керівництво держави переважно встановлює суцільний контроль над фінансовими інституціями (банки, фондові ринки тощо). Це може використовуватися для політичного контролю та маніпуляцій. Також політизованими можуть бути органи, які здійснюють ревізії (аудити), а саме піддані політичному тиску або маніпуляціям, що безумовно впливає на ступінь їх об'єктивності і незалежності. Зазначене обумовлено тим, що в тоталітарних системах лідери часто не зацікавлені в ефективному контролі з боку громадян чи парламенту, що може призводити до використання фінансів безвідповідально.

Отже, при тоталітарних режимах державний фінансовий контроль може здійснюватися в умовах обмеженої прозорості, централізації та політичного контролю, що часто ставить під сумнів ефективність та законність використання фінансових ресурсів.

Якщо зупинитись на прикладі функціонування суб'єктів контролю в СРСР, то слід відмітити, що головною формою фінансового контролю виступала документальна ревізія, метою якою є встановлення факту фінансових порушень та висунення жорстких вимог до їх усунення та притягнення винних осіб до відповідальності. Як правило діяльність керівника була чітко обмежена відповідним правилами, інструкціями та розпорядженнями, без надання автономії у прийнятті управлінських рішень, а система управління чітко формалізувалася.

При дослідженні Концептуальних основ розвитку контролю на стратегічному рівні управління підприємством К. І. Редченко [8, с.139] звертає увагу на сутність категорії контролю у розумінні соціалістичного державного устрою, в якому контроль, як правило централізований, розглядався у площині класового підходу зі сторони суспільно-політичних інтересів держави. Науковець зазначає, що до 1960-х років у Європі включно з СРСР під контролем розумілася ретроспективна перевірка, тільки в СРСР господарський контроль був частиною соціалістичного контролю за реалізацією партійних програм, планів (рішень).

2. Нами порівняно підходи до визначення контролю як економічної категорії у англосаксонському та радянському розуміннях. Так, у першому випадку у англійській мові слово контроль вживається у досить широкому діапазоні значень: від “регулювати, керувати” до “перевіряти, інспектувати”.

У радянському розумінні слово “контроль” також вживається у досить широкому діапазоні значень: “перевірка, облік діяльності, нагляд за кимось, чимось”.

Так, контролюючі органи мають повноваження притягати до відповідальності фізичних чи юридичних осіб за порушення законодавства. Це може включати в себе різноманітні заходи, залежно від ступеня тяжкості правопорушення та контексту:

цивільно-правова відповідальність – подання цивільних позовів або вимог щодо компенсації завданих збитків;

дисциплінарні заходи – для посадових осіб або працівників державних установ можуть застосовуватися дисциплінарні заходи, такі як звільнення з посади або дискваліфікація. Ці заходи мають сприяти підтримці законності, ефективності та відповідальності в діяльності державних інституцій та посадових осіб.

адміністративна відповідальність – штрафи, попередження, вимоги щодо виправлення порушень, а також тимчасове або постійне скасування ліцензій чи дозволів;

кримінальна відповідальність – позбавлення волі на певний строк.

Аналіз кримінального законодавства СРСР показав, що відповідальність за зловживання фінансовими ресурсами у країні каралась дуже суттєво. Так, відповідно до ч. 3,4 ст. 80 Кримінального кодексу УРСР [9] введеного в дію з 01 квітня 1961 року, порушення законодавства про бюджетну систему – каралося позбавленням волі від 1 до 10 років з конфіскацією майна або без такої. У розумінні кодексу до бюджетних коштів належали кошти, що включаються у бюджети всіх рівнів. При цьому, злочини проти державної і колективної власності каралися в залежності від ступеня тяжкості та обставин до 15 років з конфіскацією майна або без такої.

Також, слід зазначити, що форма власності у державі може суттєво впливати на фінансовий контроль. Наприклад, у держав з великим приватним сектором фінансовий контроль зазвичай здійснюється шляхом регулювання та нагляду з боку уряду над приватними компаніями та фінансовими установами. У таких ситуаціях контроль спрямований на забезпечення дотримання фінансових стандартів, запобігання фінансовим шахрайствам та збереження стабільності фінансової системи та її прозорості.

У держав з домінуючою державною власністю або значним державним сектором економіки фінансовий контроль може бути здійснений через державні органи, які контролюють діяльність підприємств та фінансові потоки у межах цього сектору. Тут основний акцент робиться на ефективному використанні державних ресурсів, запобіганні корупції та забезпеченні відповідності бюджетних витрат законодавству та стратегічним цілям держави.

Аналіз історичних джерел у сфері дослідження розвитку московської держави показав, що право власності на майно навіть привілейованих верств населення мало відносний характер. Правлячий Великий князь (Цар) мав право наймання та за будь-якої підстави позбавити власності будь-якого члена суспільства незважаючи на його походження та наявності підтвердження прав власності, у тому числі спадкової.

Відсутність гарантованих прав на майно засвідчено у записках 1572 року ліфляндських найманців при дворі московського князя Й. Таубе та Е. Крузе, які описують період опричини (1565 – 1572 рр.) та суцільні конфіскації приватного майна [10, с.41-42].

Посол Священної Римської імперії в московії у праці “Початок возвеличення московії” (1578 – 1578 рр.) підтверджує тезу про відсутність захищеності майнових прав та вказує на факт безпідставного позбавлення купців товарів [11., с.88].

Джилъс Флетчер посол Англії в московії у 1588–1589 рр. у праці “Про державу російську” (1591 р.) вказує, що “дворяни та простолюди стосовно свого майна є лише хранителями царських доходів, тому що все нажите ними рано чи пізно переходить у царські скрині” [12, с.201]. При цьому, дослідник зазначає про відсутність повної об’єктивності судів того часу.

Водночас, виникає необхідність навести досвід Великої Британії у формуванні права власності. Аналіз показав, що суттєвим зрушенням у законодавчому закріпленні права

власності стало прийняття у 1215 році Великої хартії вольностей (*Magna Carta*). Хартія містила 63 статті, що регулювали питання права власності, свободи та особистої недоторканності, що полягало у гарантуванні прав і привілеїв феодалської знаті, передбачення надання свободи дій церкві і зобов'язання короля Англії дотримуватися державних законів. За своїм змістом Хартія стала першим юридичним документом тогочасної Англії або першою “неписаною” Конституцією Англії [13, с.114].

У США право власності на законодавчому рівні було закріплено внесенням десяти поправок до Конституції США в яких закріплювалися особисті права громадян, відомі як Біль про права. Зазначені поправки були запропоновані Джеймсом Медисоном на першому конгресі США у 1789 році, у тому ж році було ухвалено конгресом та ратифіковані американськими штатами до кінця 1791 року [14]. Серед запропонованих поправок одне з найважливіших місць займала регламентація закріплення права власності. Так, поправкою № 5 передбачалося надання громадянам прав на належний судовий розгляд справ, право не свідчити проти себе і гарантування приватної власності. Слід додати, що поправкою № 3 закріплювалося право заборони розміщувати солдат війська в приватних будинках без відповідної згоди власників, згідно поправки № 1 громадяни мали право зберігати та носити зброю.

Фактично США проголосили незалежність 2 липня 1776 року протягом проведення Другого Континентального конгресу на якому шляхом голосування було ухвалено резолюцію незалежності, яка у червні того ж року була запропонована Річардом Генрі Лі від Вірджинії [15, с.3]. Це юридично врегулювало відокремлення тридцяти американських штатів від Великої Британії.

Тобто з моменту проголошення незалежності США та прийняття Білю про права пройшло біля п'ятнадцяти років при тому, що Конституція США була прийнята 17 вересня 1787 року.

Розглядаючи історію окремих подій в юридичному закріпленні права власності у США та Англії, слід додати, що у переважній більшості американська культура була сформована на засадах переважно англійської культури, тому прийняття Біля про права було логічним кроком у становленні молодій країні.

Далі, розглянемо аналогічні процеси у росії. Так, розвиток інституту права власності, як і кодифікаційний процес, супроводжувався в російській імперії значними державними та соціальними змінами. Залежно від того, як розвивалися суспільні відносини та зароджувалася державність, змінювалися і ціннісні орієнтири, розширювалися пріоритети і власність дедалі більше потребувала правового захисту та забезпечення. Для чіткого забезпечення та правового регулювання відносин у сфері майна та власності необхідно було проведення складного кодифікаційного процесу. Його сутність виявилася набагато пізніше після початку його запровадження, але його важливість була безумовною. Саме на засадах кодифікаційних змін простежувалися вагомні суспільні перетворення, необхідність реформаційних процесів, суспільно-правовий стан населення. [16, с.17].

Результатом правотворчої роботи стало видання 1832 року Зводу законів російської імперії в 15 томах, об'єднаних у 8 книг. Основу його побудови становив характерний для передових західних концепцій, які ґрунтувалися на засадах римського права, поділ права на публічне й приватне.

Цивільно-правові норми, які врегульовували право власності, зобов'язальне право, спадкування, сімейне право, переважно містилися в 10 томі Зводу. Деякі норми в ньому було змінено відповідно до селянської реформи. Подальшого розвитку набули такі цивільно-правові категорії, як правоздатність і дієздатність, остаточно сформувався поняття юридичної особи. Правоздатність фізичної особи розпочиналася з моменту її народження, а завершувалася у момент смерті. Водночас існувало поняття й так званої цивільної (юридичної) смерті, у разі позбавлення судом усіх прав стану, постригу в ченці, безвісної відсутності особи у місті проживання протягом 10 років. Повну майнову дієздатність особі закон надавав із досягненням нею 21 року, а до цього вона вважалася неповнолітньою. Дієздатність жінок була

в деяких випадках обмеженою. Так, дружина без згоди чоловіка не могла видавати векселі, укладати договір особистого найму [17].

Поняття “право власності” вперше в російському законодавстві тлумачилось як право особи володіти, користуватися й розпоряджатися майном до передачі свого права на нього суб’єктові шляхом купівлі-продажу, застави чи в інший спосіб. Інститут права власності містив також кваліфікацію об’єктів і суб’єктів цього права, види обмежень права власності та його захисту. Застосовувався поділ речей на нерухомі (земельні володіння, будинки, ліс, заводи, фабрики тощо) та рухомі (капітали, цінні папери, одяг, меблі тощо). Якщо рухоме майно можна було придбати простим фактичним передаванням, то нерухомість набувалася виключно через письмовий акт із додержанням особливої процедури.

Головним об’єктом права власності залишалась земля. Розвиток капіталізму, звільнення селян від кріпосної залежності розширили сферу цивільного права. Селяни після 1861 р. стали учасниками цивільних правовідносин, отримали особисті й майнові права.

Водночас зберігалися пережиткові обмеження, насамперед у сфері реалізації права власності селян на землю. Майже на всі угоди, пов’язані із землею, була потрібна згода селянської громади. [18].

У Конституції СРСР від 1924 році регламентувалися питання функціонування державних органів, у редакції від 1936 року наголошувалося на досягненні основних цілей соціалізму та знищенні приватної власності на засоби виробництва.

У редакції Конституції СРСР від 1976 року [19, с. 91] зазначалося, що основою економічної системи СРСР становила соціалістична власність на засоби виробництва у двох формах: державної (загальнонародної) і колгоспно-кооперативної. Також у порівнянні з попередньою редакцією Конституції СРСР було розширено права і свободи громадян викладених у статтях 42–47, 66–69. Громадянам гарантувалося право на охорону здоров’я, житло, користування досягненнями культури, свободи творчості.

Проте, документ не містив жодної норми щодо захисту приватного майна громадянина, що обумовлювалося соціалістичним устроєм в основу якого, як зазначалося вище, лежала загальнонародна і колгоспно-кооперативна власність.

З огляду на викладене слід зазначити, що однією з головних відмінностей між капіталістичним та соціалістичним устроєм є право приватної власності на засоби виробництва.

Можна заперечити, що за досвідом функціонування СРСР усе наявне у державному управлінні майно вважалося народним, але практично, ці формулювання носили імперативний характер.

Так, “номенклатура відповідальних працівників” по суті розпоряджалась ресурсами на власний розсуд та володіла безмежними управлінськими повноваженнями, головною вимогою до яких висувалось дотримання вірного політичного курсу – політики безальтернативної правлячої партії.

Слід додати, що сьогодні у росії принципово нічого не змінилося. Як зазначає радіоведучий російських новин С. Л. Доренко: ...збереження влади у росії – це збереження власності, тому що влада і власність це єдина категорія. У вас не може бути власності, якщо немає влади, тому що інституту приватної власності в росії не існує...[20].

Також, одним з факторів впливу на формулювання свідомості суспільства щодо можливості здійснення контролю за функціонуванням держави, є рівень закріпленості права власності на майно.

У праці підручнику Основи економічної теорії [21. С.353] зазначається, що об’єктивний (економічний) зміст власності, передусім, визначається умовами її виникнення. Ці умови пов’язані з об’єктивною обмеженістю економічних благ. Саме при виникненні обмеженості, з’являється інтерес до власності. Професор Л. С. Шевченко зазначає, що у цьому разі виникає

потреба у подоланні відчуження блага шляхом його привласнення і одночасно заборонити користуватися ним іншим людям. Оволодіння благом може здійснюватися шляхом витрачання трудових зусиль або загарбництвом. У такому випадку виникають відносини між людьми, коли панівним стає контроль над речами. Метою володіння є користування речами, тобто отримання від них якогось корисного ефекту. Цінність володіння визначається ступенем обмеженості та відтворення благ. Більш рідкісні блага обмежують доступ до них, тим самим потребують додаткових витрат на їх привласнення, що означає зростання цінності прав користування, розпорядження та володіння. Отже, поняття “власність” охоплює сукупність відносин між людьми, їх можливості щодо речей, які трапляються в природі, певною мірою обмежені.

3. Слід зазначити, що у ході дослідження нами проаналізовано конституції трьох сучасних країн, які межують з Україною, а саме: республікою білорусь, російською федерацією та Республікою Польща.

У ч. 1,2 ст. 21 Конституції Республіки Польща [22. С.34] визначено, що Республіка охороняє власність і право наслідування, а експропріація припускається лише у тих випадках, якщо здійснюється з публічною метою і при справедливому відшкодуванні.

При цьому, у ст.61 зазначено, що польський громадянин має право отримувати інформацію про діяльність органів державної влади, розпорядження комунальним майном або майном Державної скарбниці, у тому числі він наділений правами отримувати відповідні документи для ознайомлення.

Таким чином, у Республіці Польща на конституційному рівні закріплено право громадянина вимагати від керівництва республіки звіту про організацію та результати діяльності, а головне – використання державних ресурсів.

Для здійснення вищого державного контролю у Республіці Польща відповідно до Розділу IX утворено Верховну Палату Контролю, яка підпорядкована Сейму Республіки Польща та діє на правах колегіальності. При цьому, голова палати призначається Сеймом Республіки Польща за згодою Сенату Республіки Польща строком на 6 років та не може входити до жодної політичної партії, професійної спілки.

Після розпаду СРСР, перша редакція Конституції Республіки Білорусь була ухвалена 15.03.1994, а подальше внесення змін відбулося 24.11.1996. Зміст Конституції містить положення щодо закріплення права власності громадян (ст. 44 Конституції Республіки Білорусь), у тому числі положення щодо недоторканості житла та інших володінь громадян (ст. 29 Конституції Республіки Білорусь).

Республіка білорусь є президентською республікою в основі якої лежить надання її президенту широких повноважень, у тому числі наділення одночасно повноваженнями глави держави і, фактично, глави уряду.

Також згідно з Конституцією Республіки Білорусь, державний контроль за виконанням республіканського бюджету, використанням державної власності, виконанням актів Президента, Парламенту, Уряду та інших державних органів, що регулюють відносини державної власності, господарські, фінансові та податкові відносини, здійснює Комітет державного контролю, який утворює Президент, також призначаючи голову комітету. Компетенція, організація та порядок діяльності Комітету державного контролю визначаються законодавством [23 с.7]. Порівнюючи засади призначення та звітування вищих державних інституцій з державного контролю у республіках Польща та білорусь приходимо до висновку, що модель вищого державного контролю запроваджена у республіці білорусь не відповідає демократичним принципам контролю за публічними фінансами прийнятими і закріпленими в Лімській декларації.

Однією з цілей прийняття Лімської декларації було закликати до здійснення незалежного вищого державного фінансового контролю. У декларації наголошується на тому, що вищі органи фінансового контролю країн, які не забезпечують незалежний державний

аудит – не відповідають стандарту. Незалежність державного аудиту має закріплюватися законодавчо, чому сприятиме ефективні державні юридичні інституції, функціонування яких можливе лише в демократичній країні, заснованій на верховенстві закону.

Слід додати, що Комітет було утворено на базі Служби контролю президента республіки білорусь та шляхом ліквідації Контрольної палати республіки білорусь. Контрольна палата створювалася верховною радою та діяла під її керівництвом та була їй підзвітна.

Повертаючись до білоруської конституції, слід додати, що зміст статей 129–131 що закріплюють діяльність Комітету державного контролю, як головної державної контрольної інституції суперечать принципам закріпленим у Лімській декларації.

Воскресенський Ю.В. у своїй праці [24, с.182] зазначає, що існує суперпрезидентська республіка, в яким характерна ознака монархії – тривала незмінюваність глави держави. До таких країн можна віднести: російську федерацію, республіку білорусь, Азербайджан.

При цьому, Республіка Польща за ознаками має змішану форму політичного правління – президентської і парламентської.

Таким чином встановлені суттєві розбіжності у закріпленні конституційних прав громадян Республіки Польща і республіки білорусь щодо гарантування права власності і права отримувати інформацію про діяльність державних інституцій, у тому числі щодо використання публічних фінансів.

Слід зазначити, що Республіка Польща та республіка білорусь є республіками, та відповідно до [25], республіка це “форма державного правління, за якої верховна влада у державі (суверенітет) належить Народу, а верховні органи державної влади обираються на певний термін, з окресленими Законом повноваженнями; існує поділ влади на гілки: законодавчу, виконавчу, судову”.

Попередньо нами було проаналізовано закріплення права власності на території європейської частини сучасної російської федерації в склад якої у XIX ст. входила Україна.

У XIX ст. власність на території європейської частини сучасної російської федерації була контрольована централізованою владою. З цього періоду можна виділити декілька основних аспектів.

На початку XIX ст. російська імперія ще зберігала феодальні зразки у власності землі. Землевласники, як правило, були дворянською аристократією, яка отримувала земельні наділи від царської влади в обмін на послуги та підтримку влади, але другій половині XIX ст. були прийняті ряд законодавчих актів, спрямованих на реформування системи власності. Наприклад, в 1861 році була проведена селянська реформа, яка визначила права селян на землю та обмежила феодальні привілеї дворянства.

Промисловий розвиток у XIX ст. також вплинув на закріплення власності. З'явилися фабрики та заводи, що призвело до утворення нового класу власників – фабрикантів та підприємців, які володіли засобами виробництва.

Розвиток міст і урбанізація також вплинули на структуру власності. Земля у міських районах стала об'єктом комерційних та житлових інвестицій, що призвело до зростання числа приватних власників нерухомості.

Під кінець XIX ст. російська імперія ставила більший акцент на централізацію влади, що вплинуло на зміцнення державного контролю над власністю і землею.

Щодо стосується України, то слід зазначити, що важливою подією в історії Української революції стало прийняття Української Центральною Радою (далі – УЦР) 7.(20).11.1917 III Універсалу. У цьому документі УЦР проголосила створення Української Народної Республіки (далі – УНР), що мала бути автономною частиною у складі федеративної небільшовицької Росії. За умов відсутності російського демократичного центрального уряду, УЦР оголошувала про намір взяти на себе історичну відповідальність за відновлення державного життя на території колишньої російської імперії шляхом перебудови росії на федеративних засадах. В III

Універсали УЦР офіційно оголошувала про намір стати “на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але і всієї росії”.

Універсал проголошував скасування приватної власності на поміщицькі землі та землі інших “нетрудових господарств” сільськогосподарського призначення, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі.

29.04.1918 – внаслідок державного перевороту Павло Скоропадський захопив владу в Україні. Більшість партій та верств населення відмовили Центральній Раді та її Раді Міністрів у підтримці, тому переворот пройшов майже без пострілів та крові, лише в сутичці із січовими стрільцями загинуло троє вірних гетьманові офіцерів. Головною причиною успішності перевороту був параліч Центральної Ради. [26].

У 1918 році Павло Скоропадський прийняв країну в становищі, близькому до руїни. Передусім гетьман скасував закони УЦР про соціалізацію.

У “Грамоті до всього українського народу” від 29.04.1918 було проголошено: “Права приватної власності — як фундаменту культури і цивілізації, відбудовуються у повній мірі, і всі розпорядження колишнього Українського уряду, а рівно тимчасового уряду російського, відмінюються і скасовуються. Відбувається повна свобода по зробленню купчих по куплі-продажі землі... В області економічній і фінансовій відбувається повна свобода торгу й відчиняється широкий простір приватного підприємства й ініціативи” [25].

У ході дослідження проаналізовано спогади останнього українського гетьмана Павла Скоропадського [27, с.230], в яких він зазначає, що з однієї сторони лише промисловість могла би реально допомогти нашому біднішому населенню покращити свій побут, і до цього важко чекати міцного порядку, з іншої – промисловість може почати лиш тоді серйозно розвиватися, коли в країні існують хоча б примітивні форми особистої і майнової безпеки, симптоми якої почали лише розвиватися.

Українське право в період Директорії визначали принципи парламентаризму, як форма вираження волі “робочого класу і селянства”. Закон Директорії про землю в УНР від 8 січня 1919 р. не відновлював, але певною мірою модифікував відповідний закон Центральної Ради. Він підтверджував скасування приватної власності на “всі землі з їх водами, наземними і підземними природними багатствами і лісами” і перехід їх у загальнонародну власність. Місце земельних комітетів зайняли земельні управи, створювалися запасний земельний і державний меліоративний фонди, переслідувалися самочинні захоплення землі, організовувався сільськогосподарський кредит, визначалися землі, які необхідні для громадського користування.

Протягом 1917–1920 років Україна переживала період значних політичних та соціальних перетворень, що суттєво вплинули на систему прав власності. Наведемо деякі висновки щодо права власності в Україні у цей період. Так, революція 1917 року в росії призвела до обвалу царського режиму, що створило можливість для утворення нового уряду в Україні, а у 1918 році була проголошена незалежність Української Народної Республіки (УНР), що відкрило шлях для впровадження нової системи прав власності. Однією з перших дій УНР була земельна реформа, яка передбачала конфіскацію земель у поміщиків та їх розподіл серед селян. Це спричинило значні зміни в системі прав власності на землю. У 1919 році була утворена Українська Радянська Соціалістична Республіка (УРСР), яка проводила політику колективізації та націоналізації, що призвело до усунення приватної власності на землю та промисловість. Далі, громадянська війна та інтервенція іноземних сил у регіоні також вплинули на систему прав власності, створюючи складність та невизначеність щодо власності на різні ресурси.

Загалом, у період 1917–1920 років в Україні відбулися значні зміни в системі прав власності через революційні події, формування нових політичних утворень та соціальні перетворення, що суттєво змінили економічний ландшафт країни.

Конституція УРСР 1929 р. як і Конституція УСРР, законодавчо закріплювала принципи диктатури пролетаріату, радянська влада проголошувалась “владою переможного пролетаріату та трудового селянства”, а експлуаторські класи, до яких належали представники опозиційних партійних угруповань, позбавлялися політичних і багатьох громадянських прав [28].

Конституція 1937 р. складалася з 13 розділів відповідно до змісту якої соціалістична власність фіксувалася у двох формах – державній (всенародне добро) та кооперативно-колгоспній (громадська, соціалістична власність колгоспів і кооперативних організацій). Законом захищалося право особистої власності громадян на їх трудові доходи та заощадження, на житловий будинок і підсобне хатнє господарство, право спадкування особистої власності громадян, а також особиста власність членів колгоспного двору. Земля закріплювалася за колгоспами у безплатне і безстрокове користування. Допускалося існування дрібного приватного господарства одноосібних селян і кустарів, яке ґрунтувалося на особистій праці й виключало експлуатацію людини людиною.

Уряд Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) з 1919 по 1991 рік здійснював строгий контроль над системою власності, що відображало загальний ідеологічний підхід радянського режиму до власності та економіки. Після приходу до влади комуністів в Україні було проведено масштабну націоналізацію, внаслідок якої приватна власність на землю, промисловість та інші ресурси була практично повністю ліквідована, а засоби виробництва перейшли в державну власність. УРСР як складова СРСР активно проводила політику колективізації, під час якої приватна власність на землю була ліквідована в користь колгоспів і державних ферм. Селяни були змушені об'єднуватися в колективні ферми, що призвело до втрати їхньої земельної власності. Держава монополізувала виробництво та розподіл товарів і послуг, що призвело до того, що значна частина економічних ресурсів перебувала в державній власності. Протягом існування УРСР було практично відсутнє приватне підприємництво та приватна власність на виробництві.

Отже, право власності в УРСР як складової СРСР було суттєво обмежене, а власність переважно була державною. Зазначене було характерно для радянської моделі економіки, яка базувалася на соціалістичних принципах колективізму та державної власності.

Категорія власності посідає особливе місце в суспільній свідомості й загалом у суспільному житті. Право власності є базисом та гарантією існування та розвитку громадянського суспільства.

У сучасній Україні система права власності базується на принципах ринкової економіки та демократичного правового державства.

Право громадянина на власність як важливий атрибут правової держави і демократичного суспільства закріплено в Конституції України, у якій установлено форми власності (ст.ст. 13, 41, 142 та 143 Конституції України), закріплено рівність усіх суб'єктів права власності (ст.ст. 1 та 13 Конституції України), гарантії права власності та обов'язки власників (ст.ст. 13 і 41 Конституції України). Крім того, ст. 41 Конституції України передбачає, що кожен має право володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосовано лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, передбаченому законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їхньої вартості.

Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їхньої вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Закон України “Про власність” закріпив основні засади права власності в Україні та визначив правомочності власника: передбачено можливості власника здійснювати стосовно майна будь-які дії, що не суперечать закону, зокрема, щодо використання майна для здійснення господарської та іншої не забороненої законом діяльності; право передавати його безоплатно або за плату у володіння або у використання інших осіб. Цей закон закріпив заборону державі безпосередньо втручатися в господарську діяльність суб’єктів права власності. Водночас передбачається, що при здійсненні своїх прав та виконання обов’язків власник зобов’язаний дотримуватись моральних засад суспільства. У законі також встановлено, що склад, кількість та вартість майна, що може знаходитися у власності громадян не обмежується, крім випадків передбачених у законі. У той же час, також передбачено, що окремими законодавчими актами може бути встановлений спеціальний порядок набуття громадянами права власності на окремі види майна, а також визначені види майна, які не можуть знаходитись у власності громадян. Спеціальними нормами Закону України “Про власність” регулюється право приватної власності громадян на землю, право приватної власності на приватне житло та інші види майна. Пізніше новий Цивільний кодекс деталізував регламентацію права власності відповідно до Конституції України [28].

Підводячи підсумки, зазначимо, що право власності є одним з основних прав громадян та суб’єктів господарювання в будь-якій правовій системі. Воно визначає, які об’єкти можуть бути власністю особи, яким чином ця власність може бути набута, використана, змінена, передана або втрачена. Воно є важливим елементом правової системи будь-якої країни, оскільки воно визначає відносини між особами та майном і впливає на економічний, соціальний та політичний розвиток суспільства.

Висновки

Результатами проведеного дослідження дають змогу сформулювати такі основні висновки:

1. Рівень розвитку державного фінансового контролю залежить від рівня розвитку суспільства в якому громадяни за рахунок внесків державі (податків) отримують відповідні якісні сервіси, і чим краще розвинута система контролю тим якісніші послуги розвинуті громадяни тим більше ефективність використання їхніх ресурсів. Від якості формується задоволення. Зазначена теза застосована повною мірою застосована до панування демократичного режиму у країні, платники податків виступають замовниками сервісів, забезпечення і реалізація яких здійснюється державою, тому публічність (суспільство) має право вимагати звітування апарату державної влади перед суб’єктами, які уповноважили його на цю діяльність щодо освоєння ресурсів направлених на забезпечення цих сервісів.

Тобто, головним аспектом застосування такого інструменту як державний фінансовий контроль у демократичному суспільстві є не лише намагання державою оцінити ступінь ефективності використання ресурсів, а й прозвітувати перед замовниками державних сервісів – народом про цільове та ефективне використання переданих ресурсів. При цьому, метою фінансового контролю також є встановлення випадків фінансових порушень та винних осіб, але держава, по суті, не є власником фінансових ресурсів, а користується ними на правах оперативного управління для забезпечення потреб суспільства. Тому результати контролю споживаються, насамперед, суспільством для розуміння освоєння переданих фінансів та державою для удосконалення наявних механізмів управління цими ресурсами.

У той же час, на відміну від країн з ринковою економікою, у країнах з центральним управлінням та політичним режимом, який не є демократичним, або його зворотною похідною формою (авторитарний, тоталітарний), фінансовий контроль направлений не на

звітування перед замовником послуг а на інформування правлячого класу, який формально є власником усього державного майна, про зловживання у використанні ресурсів для притягнення для відповідальності винних осіб та відшкодування завданих збитків.

Основні принципи фінансового контролю включають прозорість, відкритість, ефективність та відповідальність перед громадянами. Громадяни мають право мати доступ до інформації про використання грошових коштів держави, бюджетних видатків, фінансових звітів та аудиту. Це дозволяє громадянам відстежувати, як їхні податки та інші фінансові ресурси використовуються на благо суспільства.

У демократичному суспільстві громадяни мають право вільно висловлювати свою думку без страху перед незаконним позбавленням прав та майна. Це є одним із основних принципів демократії. Громадяни мають право на свободу слова, об'єднання та мирні зібрання, що дозволяє їм вільно висловлювати свої погляди, вимагати змін у владних структурах та брати участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя та суспільства в цілому. Демократичне суспільство має механізми захисту прав громадян, такі як незалежні суди та правозахисні організації, які гарантують, що права людини будуть захищені незалежно від політичних чи інших обставин. **З огляду на викладене, можна сформулювати принцип залежності рівня розвитку державного фінансового контролю від ступеня розвитку суспільства та ступеню захищеності його майнових прав (прав власності).**2. Встановлено, що державні сервіси, право власності і сильна взаємодія між державою і суспільством є важливими складовими для стабільності та розвитку будь-якої країни. Коли ці елементи працюють разом, вони сприяють створенню стабільного та процвітаючого суспільства, де громадяни мають можливість розвиватися, досягати своїх цілей і відчувати себе захищеними та підтриманими державою.

3. Фінансовий контроль повною мірою реалізується за рахунок: парламентського і урядового контролю, аудиторської діяльності, громадського контролю, досліджень засобів масової інформації та ін. Важливо, щоб головними ознаками (характеристиками) цих механізмів були: об'єктивність, прозорість, неупередженість тощо.

Натомість, встановлено, що на відміну від демократичних устроїв в авторитарних режимах держава як правило використовує свій контрольний апарат для здійснення широкого спектру функцій, включаючи суцільний контроль над громадянами, суспільством та економікою. Зазвичай це є елементом централізованого управління, основною характеристикою якого є зосередження в руках обмеженої групи людей чи навіть однієї особи усієї влади над державою. В авторитарних режимах як правило відсутня свобода світогляду, громадяни можуть бути позбавлені права на вільне висловлювання своїх поглядів та думок. Влада в таких режимах зазвичай контролює засоби масової інформації та обмежує доступ до незалежних джерел інформації, що ускладнює вільний обмін ідеями та формування об'єктивної думки серед населення. Крім того, авторитарні режими характеризуються систематичним порушенням прав людини, включаючи позбавлення майнових та немайнових прав. Це може включати переслідування опозиційних груп, політичних репресій, необ'єктивність судової системи та інші форми пригнічення. У такому суспільстві існує великий ризик систематичного порушення прав людини та відсутності можливості громадян впливати на політичні та суспільні процеси. Це може призвести до загального відчуття безпеки та невпевненості у майбутньому, а також до економічного й соціального відсталості. Проте, важливо враховувати, що при авторитарних режимах фінансовий контроль може бути використаний як інструмент політичного тиску на опозицію, обмеження прав громадян та зміцнення контролю над суспільством, а не лише як захід проти корупції.

У авторитарних режимах фінансовий контроль часто використовується для підтримки та зміцнення влади керівництва, а не для задоволення потреб суспільства. Хоча офіційно це

може бути представлено як захід проти зловживання державними ресурсами, насправді це може бути спрямовано на підтримку політичного режиму.

Фінансовий контроль в таких режимах часто дозволяє керівництву маніпулювати державним бюджетом, виділяти кошти на підтримку власної влади та підрив опозиції. Це може включати в себе виділення фінансування на пропаганду, цензуру або репресії проти опозиційних груп. Крім того, фінансовий контроль може використовуватися для збагачення еліти, яка має прямий доступ до державних ресурсів. Хоча офіційно заявляється про боротьбу з корупцією та зловживаннями, насправді фінансовий контроль може бути використаний для утвердження та зміцнення авторитарного режиму, а не для захисту інтересів суспільства.

Таким чином, **ступінь ефективності фінансового контролю обумовлюється, у першу чергу, ступенем його незалежності**, при цьому, ця незалежність можлива виключно у демократичному суспільстві.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Поняття, сутність та види державного контролю. URL: <https://studies.in.ua/admin-pravo-shpora/2913-ponyattya-sutnst-ta-vidi-derzhavnogo-kontrolyu.html>.
2. Гоббс Т. Левіафан. пер. з англ. Київ. Дух і Літера, 2000. 606 с.
3. Лок Джон Два трактати про правління / пер. з англ. Павло Содомора. Київ: Наш Формат, 2020. 312 с.
4. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права / пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ. Port-Royal, 2001. 349 с.
5. Про державний фінансовий контроль. проект Закону України від 08.02.2008 № 2020. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1K400A>
6. Солиев Д.Ж. Концепция финансового контроля в условиях модернизации экономики и его роль. Central Asian Journal of Theoretical And Applied Sciences. 2022. № 3(6). С. 54-62.
7. What are Financial Controls? URL: <http://surl.li/guztk>.
8. Редченко К.І. Концептуальні основи розвитку контролю на стратегічному рівні управління підприємством. Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 3(21). С. 324-333.
9. Кримінальний кодекс УРСР: Закон УРСР від 28.12.1960. №.2000-05. Відомості Верховної Ради (ВВР), 1961, №2, ст. 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2000-05#Text>
10. Рогинский М.Г. Послание Иоганна Таубе и Элерта Крузе. Русский исторический журнал. Книга 8. 1922. С. 41–45.
11. Збагнути росію. Свідчення очевидців: від Геродота до Костюніна. / упоряд. О. Палій. А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА.2022. 400 с.
12. Fletcher, Giles Of the Russe common wealth. Or, Maner of gouvernement of the Russe emperour, (commonly called the Emperour of Moskouia) with the manners, and fashions of the people of that countrey. London, 1591 232 p.
13. Петрушевский Д.М. Великая Хартия Вольностей и конституционная борьба в английском обществе во второй половине XIII века. Изд. 2-е, Москва: Издание М. и С. Сабашниковых. 1918. 176 с.

14. Introduction & History of the Bill of Rights. University of Missouri-Kansas City Law School. URL: <https://clck.ru/38ygGt>
15. Becker Carl L. The Declaration of Independence: A Study in the History of Political Ideas. New York City: Harcourt, Brace, 1922. 299 p.
16. Петrenchенко С. А. Питання правового регулювання права власності за законодавством, яке діяло на українських землях на початку ХІХ ст., які входили до складу російської імперії. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2021 С.13-15.
17. Право на українських землях у складі Російської імперії. URL: <https://vo.uu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=282078>
18. Іванов В.М. Історія держави і права України : підруч. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с. URL: <https://textbook.com.ua/istoriya/1475042857/s-6?page=5>
19. Мироненко О. М., І. Б. Усенко І. Б. Конституція СРСР 1977. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 5 : Кон-Кю. 560 с.
20. Війна як інструмент геополітики росії (московії, російської імперії, СРСР, російської федерації). Матеріали лекції на курсі професійної військової освіти (L-4) Національного університету оборони України. 2024.
21. Основи економічної теорії: підручник / за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2008. 448 с.
22. Воскресенский Ю. В. Понятие формы правления и критерии её различия. Держава і право: Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. Київ, 2002. Вип. 15. С. 178-185.
23. Конституція Польської Республіки. Київ: Москаленко О.М., 2018. 82 с.
24. Варналій З., Коваленко К. Імплементация досвіду країн пострадянського простору у систему зовнішнього державного фінансового контролю України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка економіка. 2(167)/2015 С.6-11.
25. Республіка. Вікіпедія. URL: <https://clck.ru/38ygPF>
26. 20.11.1917 – проголошена Українська Народна Республіка (УНР) Голосіївська районна в місті Києві державна адміністрація офіційний інтернет-портал. URL: <https://golos.kyivcity.gov.ua/news/8144.html>
27. Скоропадський П. П. Спогади : кінець 1917 – грудень 1918 / упоряд. І. Гирич. Київ: Наш формат, 2016. 480 с.
28. Право власності. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/x-pravo-vlasnosti/>

References

1. Poniattia, sutnist ta vydy derzhavnoho kontroliu [Concept, essence and types of state control] Available from : <https://studies.in.ua/admin-pravo-shpora/2913-ponyattya-sutnst-ta-vidi-derzhavnogo-kontrolyu.html>. [in Ukrainian].
2. Hobbs T. Leviafan [Leviafan]. per. z an hl. Kyiv. Dukh i Litera, 2000. 606 s.
3. Lok Dzhon. Dva traktaty pro pravlinnia [Two treatises on government]. / per. z anhl. Pavlo Sodomora. Kyiv: Nash Format, 2020. 312 s.
4. Pro suspilnu uhodu, abo Pryntsyvy politychnoho prava [About the social contract, or Principles of political law] / per. z fr. ta kom. O. Khoma. Kyiv. Port-Royal, 2001. 349 s.
5. Pro derzhavnyi finansovyi kontrol. proekt Zakonu Ukrainy [About state financial control. draft Law of Ukraine]. vid 08.02.2008 № 2020. Available from : <https://ips.ligazakon.net/document/JF1K400A>
6. Solyiev D.Zh. Kontseptsyia fynansovoho kontroliu v uslovyakh modernyzatsyy ekonomyky u eho rol. [The concept of financial control in the conditions of modernization of the economy and its role]. Central Asian Journal of Theoretical and Applied Sciences. 2022. № 3(6). S. 54-62.

7. What are Financial Controls? Available from : <http://surl.li/quztk>.
8. Redchenko K.I. Kontseptualni osnovy rozvytku kontroliu na stratehichnomu rivni upravlinnia pidpriemstvom. [Conceptual foundations of the development of control at the strategic level of enterprise management]. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 3(21). S. 324-333.
9. Kryminalnyi kodeks URSR: Zakon URSR [Criminal Code of the Ukrainian SSR: Law of the Ukrainian SSR] vid 28.12.1960. №.2000-05. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 1961, №2, st. 14 Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2000-05#Text>
10. Rohynskiy M.H. Poslanye Yohanna Taube y Alerta Kruze. [Message from Johann Taube and Elert Kruse]. Russkyi ystorycheskyi zhurnal. Knyha 8. 1922. S. 41–45
11. Zbahunty rosiuu. Svidchennia ochevydtsiv: vid Herodota do Kostyunina. [Understand Russia. Eyewitness testimony: from Herodotus to Kostyunin]. / uporiad. O. Palii. A-BA-BA-HA-LA-MA-HA.2022. 400 c.
12. Fletcher, Giles Of the Russe common wealth. Or, Maner of gouvernement of the Russe emperour, (commonly called the Emperour of Moskouia) with the manners, and fashions of the people of that countrey. London, 1591 232 p.
13. Petrushevskiy D.M. Velykaia Khartyia Volnostei y konstytutsyonnaia borba v anhlyskom obshchestve vo vtoroi polovyne XIII veka. [Magna Carta and the constitutional struggle in English society in the second half of the 13th century]. Yzd. 2-e, Moskva: Yzdanye M. y S. Sabashnykovykh. 1918. 176 s.
14. Introduction & History of the Bill of Rights. University of Missouri-Kansas City Law School. Available from : <https://clck.ru/38ygGt>
15. Becker Carl L. The Declaration of Independence: A Study in the History of Political Ideas. New York City: Harcourt, Brace, 1922. 299 p.
16. Petrenchenko S. A. Pytannia pravovoho rehuliuвання prava vlasnosti za zakonodavstvom, yake diialo na ukrainskykh zemliakh na pochatku khikh st., yaki vkhodyly do skladu rosiiskoi imperii. [The issue of legal regulation of property rights according to the legislation that was in force on the Ukrainian lands at the beginning of the 19th century, which were part of the Russian Empire]. Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii № 1. 2021 S.13-15.
17. Pravo na ukrainskykh zemliakh u skladi Rosiiskoi imperii [Law on Ukrainian lands within the Russian Empire]. Available from : <https://vo.uu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=282078>
18. Ivanov V.M. Istoriia derzhavy i prava Ukrainy : pidruch. [History of the state and law of Ukraine: sub-book]. Kyiv: KUP NANU, 2013. 892s. Available from : <https://textbook.com.ua/istoriya/1475042857/s-6?page=5>
19. Myronenko O. M., I. B. Usenko I. B. Konstytutsiia SRSR 1977. [Constitution of the USSR 1977 in 10 volumes]. Entsyklopediia istorii Ukrainy : u 10 t. / redkol.: V. A. Smolii ta in. Kyiv: Naukova dumka, 2009. T. 5 : Kon-Kiu. 560 s.
20. Viyna yak instrument heopolityky rosiyi (moskoviyi, rosiys'koyi imperiyi, SRSR, rosiys'koyi federatsiyi). Materialy lektsiyi na kursi profesiynoyi viys'kovoyi osvity (L-4) Natsional'noho universytetu oboronyy Ukrayiny [War as an instrument of geopolitics of Russia (Moscow, the Russian Empire, the USSR, the Russian Federation). Lecture materials on the course of professional military education (L-4) of the National Defense University of Ukraine]. 2024
21. Osnovy ekonomichnoi teorii: Pidruchnyk [Fundamentals of economic theory: Textbook]. / za zah. red. L. S. Shevchenko. Kharkiv: Pravo, 2008. 448 s.
22. Voskresenskyi Yu. V. Poniatyie formy pravleniia y kryteryi yeyo razlychyiia. [The concept of the form of government and the criteria for its difference]. Derzhava i pravo : Yuryd. i polit. nauky : zb. nauk. pr. Kyiv, 2002. Vyp. 15. S. 178-185.

23. Konstytutsiia Polskoi Respubliky. [Constitution of the Republic of Poland]. Kyiv: Moskalenko O.M., 2018. 82 s.
24. Varnalii Z., Kovalenko K. Implementatsiia dosvidu krain postradianskoho prostoru u systemu zovnishnoho derzhavnoho finansovoho kontroliu Ukrainy. [Implementation of the experience of post-Soviet countries in the system of external state financial control of Ukraine] Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka ekonomika. 2(167)/2015 S.6-11.
25. Respublika. [Republic.] Vikipediia. Available from : <https://clck.ru/38ygPF>
26. 20.11.1917 – proholoshena Ukrainska Narodna Respublika (UNR) [11.20.1917 – the Ukrainian People's Republic (UPR) was proclaimed]. Hosiivska raionna v misti Kyievi derzhavna administratsiia ofitsiinyi internet-portal. Available from : <https://golos.kyivcity.gov.ua/news/8144.html>
27. Skoropadskyi P. P. Spohady : kinets 1917 – hruden 1918 [Memories: the end of 1917 - December 1918] / uporiad. I. Hyrych. Kyiv: Nash format, 2016. 480 s.
28. Pravo vlasnosti. [Ownership]. Ukrainska Helsinska spilka z prav liudyny Available from : <https://www.helsinki.org.ua/articles/x-pravo-vlasnosti/>.